

AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE DİN FAKTÖRÜ: TEHDİT Mİ YOKSA FIRSAT MI?

MUSTAFA KÖYLÜ*

İBRAHİM TURAN**

Religion Factor in the Relationship Between EU and Turkey: is it a Threat or a Chance?

Abstract: Although the relationship between Turkey and the European Countries goes back to the midst of Nineteen Centuries, with the application of Turkey to the European Union in 1959, it has gained a new dimension. While some European countries have argued that EU has a Christian tradition and cultural background, therefore, Turkey should not be accepted as a member of the EU, others have discussed that since Europe is multi-national, multi-religious and multi-cultural society, it has to include Turkey to the Union. This article analyses the “religion factor” in this process, and concludes that religion factor is not a threat but a chance for the EU countries.

Key Words: European Union, Islam, Islamophobia, Turks, Turkey.

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı [mkoylu@omu.edu.tr].

** Araş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı [ibrahim-turan55@hotmail.com].

Özet: Her ne kadar Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler on dokuzuncu asrın ortalarına kadar gitse de, Türkiye'nin 1959 yılında Avrupa Birliğine başvurusuyla, AB-Türkiye ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Bazı Avrupa ülkeleri AB'nin Hıristiyan bir geleneğe ve kültüre sahip olduğunu, bu yüzden de Türkiye'nin AB üyesi olarak kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürerken, diğer bazı AB ülkeleri de AB'nin çok uluslu, çok dinli ve çok kültürlü bir toplum olmasından dolayı, Türkiye'nin de Birliğe üye olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu makale, bu süreçteki "din faktörünü" ele almakta ve dinin AB ülkeleri için bir tehdit unsuru olmayıp, aksine bir şans olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İslam, İslamofobia, Türkler, Türkiye.

Giriş

Her ne kadar Türkiye'nin batılılaşma çabaları, Tanzimat dönemine kadar gitse de 1959 tarihinde Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne tam üyelik müracaatında bulunmasıyla farklı bir ivme kazanmıştır. İlgili tarihte tam üyelik başvurusu ile başlayan AB-Türkiye ilişkileri, zaman içerisinde bazı faktörlerin de etkisiyle ya çok yavaşlamış ya da tamamen kesilme noktasına gelmiştir. Örneğin 70'li yıllardaki petrol krizi AB-Türkiye ilişkilerinde, Türkiye'nin taahhütlerini yerine getirememesine neden olurken, 1980 ihtilali de ilişkilerin askıya alınmasına neden olmuştur. Ancak tüm bu iniş çıkışlara rağmen, AB ile olan ilişkiler 1983 yılından itibaren kesintisiz devam etmiş, 1999 yılında aday ülke ilan edilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bununla beraber, taraflar arasında en ciddi gelişme 3 Ekim 2005'te Türkiye ile müzakerelerin başlatılması olmuştur.

Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlamasının ardından ekonomik ve siyasi alanlarda gösterdiği başarılı performans, yakın dönemde tam üyelik şartlarını yerine getiremeyeceği inancını taşıyan çevrelerde bazı tedirginliklerin yaşanmasına neden olurken, bu süreçte resmi müzakerelere başlıklarının yanında bazı gizli başlıklar da söz konusu olmaya başlamıştır. Ayrıca bazı aşırı sağ ve Hıristiyan çevreler, Avrupa kamuoyunda Türkiye'nin üyeliği konusu ile ilgili çeşitli endişe ve sorgulamaların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. İleri sürülen argümanların başında

ise, AB'nin tarihsel Hıristiyan mirasına dayandığı ve Türkiye'nin bu birliğin içine girmesi durumunda, Avrupa'nın bu tarihsel mirasına zarar getireceği, dolayısıyla ekonomik ve siyasi birliğin dışında, ileride düşünülen kültürel birliğin sağlanamayacağı düşüncesi gelmektedir. Bu çevrelere göre, Türkiye ne tarihsel, ne kültürel ne de dinsel olarak Avrupalı değildir. Bu nedenle Türkiye AB üyesi olmamalıdır.

İşte bu makalede, AB-Türkiye arasındaki ilişkileri bağlamında üç konu ele alınacaktır. İlk olarak, genel anlamda günümüz İslam-Batı ilişkilerine değinilecek, ikinci olarak, Türkiye'nin sosyo-ekonomik, politik ve jeostratejik konumuna ilişkin değerlendirmelere yer verilecek, üçüncü ve son olarak da, makalenin esas konusunu teşkil eden, Türkiye'nin dini ve kültürel kimliğine ilişkin değerlendirmeler incelenecektir.

A. Günümüz İslam-Batı İlişkileri

Ünlü tarihçi Edward Gibbon, son yarım asırdaki İslam-Batı ilişkilerini dikkate alarak, günümüz Avrupalı politikacıların sıkça kullandığı ve polemik konusu olan şu sözleri sarf ediyor: "Muhtemelen Oxford okullarında Kur'an tefsiri okutulacak ve onun kürsüleri, sünnetli insanlarına Muhammed'in vahyinin kutsallığını ve gerçekliğini anlatacaktır."¹ Her ne kadar bu ifadeler gerçeği yansıtmasa da, Batının Müslümanlara karşı duruşunu göstermesi açısından önemlidir. Aslında bu durum, tarih boyunca devam eden İslam-Batı ilişkilerinde, Batının İslam'a karşı bilinçaltında sahip olduğu düşüncüyü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Günümüzde Avrupa'nın, tarihinin hiçbir döneminde görmediği kadar Müslüman bir nüfusla birlikte yaşadığı bir gerçektir. Nitekim bugün 15,9 milyonu (% 3,2) Avrupa Birliği ülkelerinde olmak üzere Avrupa'da toplam 53,7 milyon (% 7,9) Müslüman yaşamaktadır.² Oysa 1950'de Avrupa'da toplam Müslüman nüfusu 800,000 idi. Her yıl Avrupa'ya çoğu Müslüman ülkelerden olmak üzere yaklaşık bir milyon kişi göç etmekte-

¹ Bkz. Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, London: Allen Lane The Penguin Press, 1994, s. 336.

² Bkz. http://www.refdag.nl/nieuws/europa_telt_ruim_53 mln_muslims_1_213007 (11.10.2010)

dir. Avrupalı Müslümanların doğum oranları da Avrupalılara göre tam üç kat daha fazladır. Sosyal bilimcilere göre, eğer bu trend böyle devam ederse, 2050 yılında Avrupa'daki Müslümanların, toplam nüfusun % 20'sini oluşturacağı tahmin edilmektedir.³ Elbette bu durum sadece Müslümanların doğum oranının artmasının bir sonucu olmayıp, aynı zamanda Avrupa ülkelerindeki nüfus oranının da düşmesinden kaynaklanacaktır. Bu gelişmeyi *The Economist* dergisi şu şekilde dile getirmektedir: Avrupa'nın birçok yerinde mahalli gazeteler, 'Pierre' ve 'Charles' gibi isimlerin ölüm haberlerini duyururken, 'Musa' ve 'Fatih'lerin de doğum haberlerinden bahsetmektedir."⁴

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Doğu'dan Batı'ya göç eden çok sayıda Müslüman göçmen vasıtasıyla Avrupalılar ilk kez bu kadar yoğun bir Müslüman kitle ile yüz yüze gelerek Müslümanları keşfetmeye başlamışlardır.⁵ Ne yazık ki, bu yüzleşme büyük oranda "göç" kavramıyla olduğundan, daha ilk günlerden itibaren olumsuz bir Müslüman imajı Avrupa'ya damgasını vurmuştur. Zira göç eden yoksul ve eğitimsiz Müslümanlar, endüstrileşmiş Avrupa ülkelerinin en fakir bölgelerine yerleşmiş ve buralarda gettolar oluşturmaya başlamışlardır. Ancak ne zaman ki, Avrupa'nın merkezine ve zengin bölgelerine doğru gelmeye başladılar, işte esas tartışmalar da bu noktada başlamıştır. Nilüfer Göle'nin de belirttiği gibi, o güne kadar yok sayılan İslam ya da Müs-

8

OMÜİFD

³ Neill Nugent, "The EU's Response to Turkey's Membership Application: Not Just a Weighing of Costs and Benefits", *European Integration*, vol: 24, no: 4, September 2007, s. 489; Adrian Michaels, "Muslim Europe: The Demographic Time Bomb Transforming Our Continent", *Telegraph*, 08.08.2009.

⁴ *The Economist*, 5 February 2004.

⁵ Özellikle II. Dünya Savaşından sonra sömürge ülkelerden batıya doğru yaşanan göç dalgası –ki Kıbrıs, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerden İngiltere'ye; Türkiye'den Almanya'ya; Cezayir, Tunus Fas gibi ülkelerden Fransa'ya yapılan göçler- özellikle Batı Avrupa'da Müslüman nüfusun gittikçe artan bir sayıya ulaşmasına neden olmuştur. Yapılan araştırmalar bu artışın önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini göstermektedir. Bkz. Ömer Taşpınar, "Europe's Muslim Street", *Brooking Institution*, March 2003, http://www.brookings.edu/opinions/2003/03middleeast_taspinar.aspx (10.10.2010); Rainer Muenz, "Migration Information Source: Europe: Population and Migration in 2005", *Migration Policy Institute*, <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=402> (11.10.2010)

lumanlar, artık sokak aralarından çıkıp Avrupa'nın kamusal hayatının merkezine girmiştir. Zira artık, yeni kuşaklar üniversitelerde, kafelerde ve daha birçok yerde, Avrupalılarla aynı ortamı paylaşmaktadırlar.⁶ Bu ise, İslam'ın Avrupa'daki varlığını artık yok sayılamaz bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Son dönemlerde İslam-Batı ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen en önemli olaylardan birisi de hiç şüphesiz, 11 Eylül olayı ve akabinde yaşanan diğer bazı terör olayları olmuştur.⁷ Zaten öteden beri sistemi tehdit eden bir unsur olarak görülen Müslümanlar, abartılı bir şekilde daha da büyük bir tehlike unsuru olarak görülmeye başlanmışlardır. Böylece ortaya sadece ekonomik bir "dışlayıcılık" değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda dışlayıcılığı da içine alan yeni bir ırkçılık çıkmıştır: Bu ırkçılık, Müslümanların Avrupa kültürüne entegre olma yeteneğini inkar eden kültürel farklılıklar üzerine temellendirilmiş yeni bir anlayıştır. Hatta üçüncü nesil Müslüman çocukları bile tehlikeli bir unsur olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu durumu pek çok ülkenin lideri seçim kampanyalarında kendi halklarına karşı kullanmışlardır. Bu "Müslüman kartı" normal Avrupalıların desteğini kazanmak adına bu gibi parti ve liderleri için güçlü bir kazanım olmuştur.⁸

Müslümanlara karşı olan bu şüpheli yaklaşım kısa sürede tüm Avrupa ülkelerinde bir "İslamofobi" yaratılmak suretiyle düşmanlığa çevrilirken, çoğu Avrupalı için İslam şiddet ve terörle ilişkilendirilmiş, İslam'ın şiddet ve terör dini, Müslümanların da terörist olduğu telkin edilmeye başlanmıştır.⁹ Böylece Müslümanlar birer düşman olarak nite-

⁶ Nilüfer Göle, *İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa*, çev. Ali Berktaş, Metis Yayınları, İstanbul 2009, ss. 93-100.

⁷ 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'te yolcu trenlerine bombalı saldırı düzenlenmesi ve 07 Temmuz 2005 tarihinde Londra metrosunun bombalanması, 11 Eylül olayının ardından yaşanan en önemli bombalama olaylarıdır.

⁸ Burak Erdenir, "The Future of Europe: Islamophobia?", *Turkish Policy Quarterly*, vol: 4, no: 3, 2005, s. 33.

⁹ Batı dünyasında oluşturulan İslamofobi, İslam ve Müslümanlar hakkında özel bir kurulum inşa etmektedir. Buna göre, Batı iyi ve güzel olanı, buna karşılık Doğu ise kötü ve eskiyi ya da geri kalmışlığı temsil etmektedir. Bu ik dünya arasında uzlaşmaz farklı-

lendirilir olmuşlardır. Afganistan, Irak ve İran'da meydana gelen olaylarda öne çıkan isimler, Avrupa'da Müslümanların temsilcileri olarak algılanmışlardır. Hatta teröre karşı yapılan savaş, bazı Avrupalılar tarafından din ve kültürlerin çatışması olarak kabul edilmiştir. Dahası, bu tehlikeli durum, bazı Avrupalı devlet adamları tarafından da tabii olarak sunulmuştur. Örneğin İtalya Başbakanı Berlusconi, "Batı kültürü İslam kültüründen daha üstündür" diyebilmiştir. *European Monitoring Center on Racism and Xenophobia* raporuna göre, 11 Eylül'den sonra Müslümanlar orta derecede düşmanlıkların hedefi olmuş ve pek çok fiziki ve sözel saldırılara maruz kalmışlardır.¹⁰ Cami ve İslamî merkezlerle başörtüsü takan kadınlar hedef olmuşlar ve pek çok Avrupa ülkesinde Müslümanlara karşı açık bir şekilde tavır alınmıştır.¹¹

Acaba Avrupa'nın Müslümanlara karşı bu yaklaşımı ne derece doğrudur? Ya da bu yaklaşım AB'nin demokrasi ve insan hakları gibi evrensel nitelikli temel değerleriyle ne kadar uyumaktadır? Her şeyden önce Avrupa'nın Müslümanlara karşı yaklaşımı çok açık bir şekilde kültürel çoğulculuk, farklılıklara karşı tolerans ve birlikte yaşama ilkeleriyle taban tabana zıtlık içermektedir. Zira Müslüman göçmenlerin içinde yaşadıkları siyasi kültüre entegre olmaları şartıyla, yaşadıkları ülkelerin vatandaşları gibi tüm haklara sahip olması beklenirken, maalesef onlar ya tamamen

lıklar bulunmakla birlikte derin çelişkiler de mevcuttur. Anti-İslamizm düşüncesine dayalı olan bu kurgulama dinlerin ve kültürlerin bir arada yaşayabileceği gerçeğini gözardı etmekle birlikte zımnen de bir medeniyetler savaşını öngörmektedir. İslamofobi hakkında geniş bilgi için bkz. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Eskiye Yay., İstanbul 2007; Gabriele Marranci, "Multiculturalism, Islam and the Clash of Civilisations Theory: Rethinking Islamophobia", *Culture and Religion*, vol: 5, no: 1, 2004, ss.105-117; Chris Allen, "Islamophobia and its Consequences", ss. 144-167, *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*, Eds: Samir Amghar, Amel Boubekeur and Michael Emerson, Center for European Policy Studies, Brussels, 2007.

¹⁰ Christopher Allen and Jorgen Nielsen, *Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001*, European Monitoring Center on Racism and Xenophobia (2002), s. 47.

¹¹ Tufyal Choudhury, "Muslim and Discrimination", ss. 77-106, *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*, Eds: Samir Amghar, Amel Boubekeur and Michael Emerson, Center for European Policy Studies, Brussels, 2007.

dışlanmakta ya da pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, asimile edilmeye çalışılmaktadır.

Müslümanların bugün, Avrupa ülkeleriyle entegrasyon sorunu yaşadıkları bir gerçektir. Acaba bu entegrasyon sorununun gerçek nedeni onların sahip oldukları dinin kendisi mi, yoksa kendi yaşam tarzları mıdır? Bazı Avrupalılar bunun nedenini İslam Dininde ararken bazıları İslam'dan ziyade Müslümanların buna neden olduğu kanaatindedir. Yaşanan sorunun kaynağı olarak İslam'ı görenler, İslam dininin tolerans, kadın-erkek eşitliği, demokrasi, insan hakları, vatandaşlık ve sekülerleşme gibi liberal değerlerle ve kurumlarla uyumunu ileri sürmektedirler. Maalesef İslam ülkelerinde yaşanan bir takım olaylar da batıların bu tezine destek sağlamaktadır. Meseleye entegrasyon açısından bakılacak olursa, farklı din mensupları ile bir arada yaşamak Müslümanlar için yeni bir söylem ve tecrübe alanı değildir. Zira Müslümanlar İslam tarihi boyunca bir arada yaşama tecrübesine ve huzur içinde birlikte yaşamayı başarmış bir medeniyete sahiptir. Hatta Müslümanlar idare ettikleri yerlerde çoğu zaman çoğunluk değil azınlık olarak bulunmuş olmalarına rağmen yine de barış ortamının tesisinde herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Bu da Müslümanların, kendi kutsal kitaplarının öğretileri çerçevesinde, gayri Müslimlerle herhangi bir sorun yaşamadan ve zorluk çekmeden yaşayabilecekleri anlamına gelmektedir. Dolayısıyla İslam'ın modern batı değerleri ile uyumu söz konusu olduğunda, Müslümanların tarihi tecrübesinin buna imkan tanıdığı bilinmelidir.¹² İkinci olarak, sorunun kaynağını İslam'dan ziyade Müslümanlar olarak gören bazı Batılı ilim adamları da vardır. Örneğin Bernard Lewis şöyle yazmaktadır: "Eğer İslam, özgürlüğe, bilimsel ve ekonomik gelişmelere bir engelse, o zaman İslam toplumu geçmişte bu üç alanda nasıl öncü olmuştur, hatta bu başarı Müslümanların bugünkünden çok daha fazla inançlarının kaynaklarına ve telkinine yakın oldukları dönemlerde olmuştur." Lewis, Müslümanla-

¹² Yasin Aktay, *European Values and the Muslim World: Turkish Cases at the European Court of Human Rights*, *Global Change, Peace and Security*, vol: 20, no: 1, February 2008, s. 103-104.

rın Avrupa'da yaşadıkları uyum sorununa yönelik olarak şu ilginç ve çarpıcı tespitte bulunmaktadır: "Sorun İslam'ın Müslümanlara ne yaptığı değil, Müslümanların İslam'a ne yaptığıdır?"¹³ Gerçekten de meseleye biraz da bu açıdan bakılırsa, aslında sorunun bizatihi İslam'ın kendisinden değil, İslam adına, Müslümanların yaptıkları akıl almaz tutum ve davranışlardan kaynaklandığı görülecektir. Dolayısıyla esas sorun, İslami değerlerin Batılı değerlerle uyuşup uyuşmadığı değil, Müslümanların yaşam tarzlarının gerçek İslami değerlerle uyuşup uyuşmadığıdır. Diğer bir ifadeyle, bir din olarak İslam'ın Batı değerleriyle uyuşup uyuşmadığı çok fazla tartışılmamaktadır. Zira olaya objektif olarak bakıldığında, pek çok İslami değer Batı değerleriyle uyduğu, hatta Batı değerlerinden de daha ileri bir boyutta olduğu görülecektir.¹⁴ Dolayısıyla burada sorgulanan daha çok, Müslümanların dininden ziyade, kültürel yaşam tarzlarıdır. Bu yüzden Batıda gerçek anlamda dini bir dışlamadan söz edilemez. Bu *İslamofobi*'den daha çok *Müslümanfobi*'dir. Din (İslam dini) Müslümanları farklı yapan unsurlardan sadece birisidir, ancak dışlamanın özünde esas itibarıyla, Müslümanların sahip oldukları kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi nedenler yatmaktadır.

12

OMÜİFD

Avrupa ülkelerindeki göçmen Müslümanların çocuklarına bakıldığında, bunların önceki nesle göre, akademik ve mesleki hayatta daha başarılı oldukları ve yaşadıkları ülkelerde daha kolay bir şekilde sosyalleşebildikleri görülmektedir. Sonuç olarak bu entegrasyon durumunu, Tarık Ramazan, *To be a European Muslim* isimli kitabında, Müslümanların Avrupa ülkeleriyle kolay bir şekilde uyum sağlayabileceklerini ve onların "aynı zamanda hem tam olarak Müslüman hem de tam olarak Batılı" olabileceklerini ileri sürmektedir.¹⁵ Artık Avrupa, bazı köktenci Müslümanların ileri sürdüğü gibi, *dar-ul-harb* olarak kabul edilmemektedir. Çünkü burada milyonlarca Müslüman yaşamaktadır. Bunun yerine Tarık Ramadan yeni bir öneri ortaya koymaktadır: *dar-ul şahade*, (tanıklık ülke-

¹³ Bernard Lewis, *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response*, New York: Oxford University Press, 2002, s.156.

¹⁴ Bkz. Mustafa Köylü, *Dünya Dinlerinde Ahlak*, DEM Yay., İstanbul 2010, ss.171-202.

¹⁵ Erdenir, *a.g.m.*, s. 37.

si). Zira bu ülkelerde Müslümanlar kendi inançlarını tam olarak yaşayabilmekte ve içinde buldukları ülkelerin siyasi ve sosyal hayatına tam olarak katılabilmektedirler. Böylece Müslümanlar, kendi inançlarını Yahudi-Hıristiyan ya da seküler değerler üzerine inşa edilmiş bir toplumda yaşayabilecekler ve aynı zamanda içinde buldukları ülkelerin siyasi ve sosyal hayatına entegre olabileceklerdir.

Elbette yukarıda ifade edilen hususlardan, Batı toplumlarında İslam'ın ve Müslümanların hiçbir tehdit unsuru olarak algılanmadığı gibi bir sonuç ortaya çıkmamalıdır. Türban ve giyim tarzı başta olmak üzere¹⁶, bazı Müslüman gruplar tarafından iddia edilen sosyal hakların artırılması isteği ve İslami fundamentalizmden kaynaklandığı öne sürülen terör korkusu gibi nedenler, bu tehdit unsurlarının başında gelmektedir. Özellikle terör söz konusu olduğunda, halen pek çok Avrupalı bu konudan ciddi olarak endişe duymaktadır. Zira Avrupa terör uzmanları, Avrupalı Müslümanların % 1-2'sinin bir çeşit terör eylemlerine ya da fanatik eylemlere katılabileceğini öngörmektedirler. Bunu Müslümanların mevcut sayısına göre değerlendirdiğimizde karşımıza 250-500 bin kişi çıkmaktadır ki, bu sayı da Avrupalıları son derece rahatsız etmekte ve korkutmaktadır. 11 Eylül saldırısına katılan teröristlerin bir şekilde Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinin oluşu ve 11 Eylül'den beri Avrupa ülkelerinin tutukladığı terörist ya da şüphelilerini oranı ABD'den 20 kat fazla olması da Avrupalıların bu korkusunu bir bakıma haklı çıkarmaktadır. Ancak böyle bir oluşumun gerçek nedeni, ne dini öğretileri ne de sahip oldukları dini değerleridir. Bunun gerçek nedeni, ekonomik, siyasi ve sosyal haklardan mahrum bırakılan yoksul Müslümanların, sosyal ve siyasi açıdan radikal grupların hedef kitlesi haline gelmeleridir. Oysa Alman ve Fransız otoritelere göre, Avrupalı Müslüman teröristlerin çok az bir kısmı, Avrupa ülkelerine gelmeden önce kendi ülkelerinde fanatik eylemlere meyilli idiler.¹⁷

¹⁶ Valerie Amiraux, "The Headscarf Question: What is Really Issue?", ss. 124-143, *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*, Eds: Samir Amghar, Amel Boubekeur and Michael Emerson, Center for European Policy Studies, Brussels, 2007.

¹⁷ Erdenir, *a.g.m.*, s. 39-40.

AB ülkelerinin Müslümanlara karşı olumsuz tavırlarının bir başka nedeni de Müslümanların şimdi olmasa bile en azından gelecekte siyasi olarak önemli bir yer işgal edeceği korkusudur. Her ne kadar Müslümanlar şu an siyasi açıdan aktif olmasalar bile, gelecekte AB ülkelerinde önemli bir rol oynayacaklardır. AB uzmanı Erdenir'e göre, bugün AB ülkelerindeki Müslüman göçmenlerin durumu 1950'lerdeki ABD zencilerini andırmaktadır. Nasıl ki o günlerde zenciler toplam nüfusun sadece % 10'unu oluşturmasına rağmen, 50-60 sene sonra ABD'nin siyasi hayatında önemli bir rol oynadıysa, aynı durum gelecekte Müslümanlar için de geçerlidir. Bunun da en önemli nedeni Avrupa nüfusunun gittikçe yaşlanıp azalması, Müslüman nüfusun da gençleşerek artması gösterilmektedir.¹⁸

Şimdiye kadar çok kısa olarak, herhangi bir millet ve ülke ayrımı yapmaksızın genel olarak İslam-Batı ilişkilerini ele almaya çalıştık. Elbette yukarıda ortaya konulmaya çalışılan durum, AB-Türkiye ilişkileri açısından da aynıdır. Zira günümüzde Avrupa'daki Müslümanların sayısının önemli bir kısmını Türkler oluşturmaktadır. Bilindiği üzere, 50 yılı aşkın bir süredir Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci devam etmektedir. Dolayısıyla nasıl ki, İslam'la ilgili olarak Avrupa için tek seslilikten bahsetmek mümkün değilse, Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda da AB ülkeleri arasında tek bir seslilikten bahsetmek mümkün değildir.¹⁹ Siyasi ve kültürel köklerini, tarihinin Hıristiyan mirasından alan Avrupa'nın Türkiye ile ilgili söyleyeceği her sözde ve alacağı her kararda dinin az ya da çok belirleyici bir unsur olabileceği gözden ırak tutulmamalıdır. Ancak

¹⁸ Birleşmiş Milletler raporuna göre eğer AB ülkeleri 2050 yılına kadar her yıl 1,4 milyon göçmen almazsa (ki şu an yıllık olarak yaklaşık 850,000'dir), Avrupa'nın nüfusunun 375 milyondan (2000), 311 milyona düşeceği (2050) öngörülmektedir. Bkz. Erdenir, *a.g.m.*, s. 41.

¹⁹ Türkiye'nin AB üyeliği konusunda batıda ortak bir fikir hakim olmadığı gibi Türkiye'de de bu konuda ortak bir düşünce hakim değildir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mustafa Acar, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Ekonomik ve Siyasal Analiz*, Orion Yayınları, Ankara 2006, ss. 247-257; Mustafa Acar, "Avrupa Birliği Üyeliği'ne Tepkiler: Türkiye'nin Daha İyi Bir Alternatifi Var mı?", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt: 2, sayı: 2, ss. 75-91; Paul Kubicek, "The Earthquake, the European Union and Political Reform in Turkey", *Mediterranean Politics*, vol: 7, no: 1, ss. 1-18.

bu süreçte dinin tek başına belirleyici bir unsur olduğunu söylemek de doğru bir yaklaşım değildir. Türkiye'nin sosyo-ekonomik, politik ve jeostratejik konumuna ilişkin değerlendirmeler de bu süreçte aktif rol oynamaktadır. Dolayısıyla burada sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için, kısaca da olsa Türkiye'nin bu konumuna işaret edilerek, ardından dinsel temelli değerlendirmelere yer vermek daha doğru olacaktır.

B. Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik, Politik ve Jeostratejik Konumuna İlişkin Değerlendirmeler

Geçmişten günümüze kadar yaşanan İslam-Batı ilişkileri, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine önemli derece etki etmekle birlikte tek başına karar verici ve belirleyici bir faktör değildir. Dini ve kültürel değerlerin yanı sıra Türkiye'nin sosyo-ekonomik, politik ve jeostratejik konumu da bu süreçte önemli roller oynamaktadır. Ancak bu süreçte konuya farklı açılardan yaklaşıldığı da bir gerçektir. Bu nedenle biz burada tarafsız ve objektif bir değerlendirme yapabilmek adına meseleyi olumlu ve olumsuz bakış açıları açısından ele alarak değerlendirmeye çalışacağız.

Olumlu Değerlendirmeler: Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşan ülkeler, bunu dört temel başlık altında değerlendirmektedirler. Bunlardan birincisi, Türkiye pazarının büyüklüğüdür. Türkiye 71 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. Aynı zamanda Türkiye, AB'nin en büyük ticari ortaklarından birisi olmakla birlikte, AB üyesi ülkelerle yaptığı ticaret hacmi de her geçen yıl artarak devam etmektedir. AET ile yapılan Ankara Antlaşmasının (1963) ardından, 1965 yılında Türkiye ile Topluluk arasındaki ticaret hacmi 529 milyon dolar iken, bu rakam 2000 yılında 40,6 milyar dolar seviyesine,²⁰ 2007 yılında ise 100 milyar euro (yaklaşık 140 milyar dolar) seviyesine ulaşmıştır.²¹ Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye üyeliği, ikili ticari ilişkilerin gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır.

²⁰ Mustafa Acar, "Sihirli Anahtar Terminatöre Karşı: Avrupa Birliği Nedir, Ne Değildir?", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 2001, s. 116.

²¹ Bkz. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=41500&l=1> (23.02.2009)

İkincisi, Türkiye'nin mevcut işgücü potansiyelidir. Türkiye büyük ve genç bir işgücü potansiyeline sahiptir. Nüfusunun % 50'si 29 yaş altındadır.²² Buna karşılık Avrupa'nın nüfusu ise gittikçe yaşlanmaktadır. Avrupa Komisyonunun 2005 yılı raporuna göre, AB'nin nüfusunun 2005-2025 yılları arasında ortalama % 2 oranında artacağı ve 65 yaş üstü nüfusun % 52,3 oranında olacağı tahmin edilmektedir. Bu da çocukların ve yaşlıların oranının 2005'ten 2030'a kadar geçen süre içinde % 49'dan % 66'ya çıkacağı anlamına gelmektedir.²³ Dolayısıyla Türkiye'den Avrupa'ya gidecek işgücü, hem çalışan personel sağlama konusunda hem de Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını devam ettirme açısından hayati bir önem taşıyabilecektir. Nitekim Alman Hıristiyan Demokrat Birlik Partisinden, eski Federal Almanya Savunma Bakanı Volker Rühe, 2004 yılında, Türk-Alman Forumu'nda yaptığı bir konuşmada, Avrupa'nın 10-15 yıl sonra eğitilmiş, genç Türk insanına ihtiyacı olacağını, AB'ye üye olduktan sonra Türklerin Avrupa'yı istila edeceği fikrine katılmadığını belirtmiştir.²⁴ Kaldı ki, Türkiye'nin üyeliği müzakerelere başlama tarihinden en az on yıl sonra gerçekleşecektir. Ayrıca Türkiye AB'ye tam üye olsa bile, işçilerin hareketliliği için en az yedi yıllık bir sınırlama öngörülmektedir. Bu da işçilerin serbest dolaşımı için en az on yedi yıllık bir zamanın geçmesi anlamına gelmektedir ki, bu durum Türklerin Avrupa'yı istila edeceği fikrinin yanlış ve taraflı olduğunun kanıtı olmakla birlikte, Rühe'yi de haklı çıkarmaktadır.

Üçüncüsü, Türkiye'nin jeopolitik konumudur. Türkiye, Balkanlar'a, Ortadoğu'ya, Kafkaslara ve Orta Asya'ya yakın bir konumda bulunmaktadır. Her ne kadar AB'nin, Türkiye'nin üyeliği ile bu bölgenin sorunlarından kaçınması çok zor olsa da, sağlam ve kararlı bir Türkiye, sınırındaki diğer ülkelerle AB arasında önemli bir köprü görevi görebilir. Ayrıca

²² Türkiye'de 2009 yılı verilerine nüfusun % 50'si 28,8 yaş ve altında, % 67'si 15-64 yaşları arasında bulunmaktadır. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11 (15.10.2010)

²³ Nugent, *a.g.m.*, s. 484.

²⁴ Volker Rühe'nin Türk-Alman Forumu'nda yaptığı konuşma, "CDU'lu Volker Rühe: '15 yıl sonra eğitilmiş Türkleri almak için yalvaracağız'", 12.11.2004 tarihli *ABHaber.com internet sitesi*, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=1741> (27.02.2009)

petrol zengini ülkelere komşu olması itibarıyla Türkiye, bölgesinde gaz ve petrol konusunda transit ülke konumundadır. AB'nin, 2008-2009 Yılı Genişleme Stratejisi ve Temel Güçlükler Raporu'nda da Türkiye'nin bu konumuna dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin jeostratejik konumu, AB'nin enerji güvenliğinde Türkiye'ye hayati bir rol vermektedir. Bu nedenle AB-Türkiye arasında, enerji alanında yakın işbirliği önemli bir yere sahiptir. Ayrıca 2008 yılı içerisinde Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri ve bölge barışı çerçevesinde attığı adımlara da raporda yer verilmiştir. Özellikle Rusya-Gürcistan Savaşı ve sonrasında Türkiye'nin kurulmasını teklif ettiği Kafkasya Platformu, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Ermenistan ziyareti ve Suriye-İsrail arasında yürütülen dolaylı görüşmelerde arabulucu olması²⁵, Türkiye'nin bölgede barıştan yana yapıcı bir rol oynadığını göstermesi bakımından önemli gelişmelerdir.

Dördüncüsü, stratejik konumuna bağlı olarak sahip olduğu askeri kapasitesidir. Bilindiği gibi Avrupa'nın güvenlik ve savunma kolunu NATO (North Atlantic Treaty Organization) oluşturmaktadır. Türkiye de NATO'nun bir üyesi olup, AB'nin güvenlik ve savunma politikasına önemli katkı sağlayacak güçlü bir askeri yapıya sahiptir. Ulusal bütçesinden ayırdığı % 7,2'lik savunma harcaması, oran olarak pek çok AB ülkesinden daha fazladır. Ayrıca Türkiye, 800 bin askeriyle, Avrupa NATO güçlerinin % 27'sini oluşturmaktadır.²⁶ Bu durum da AB için önemli bir avantaj olarak görülmektedir.

Olumsuz Değerlendirmeler: AB içerisinde, sosyo-ekonomik, politik ve jeostratejik açılardan Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşanlar olduğu gibi karşı çıkan ülkelerin de olduğu bir vakiydir. İlgili açılardan Türkiye'nin üyeliğine karşı olanların çekinceleri genel olarak dört noktada ele alınabilir. Bu temel çekincelerden birincisi, Türkiye'nin AB üyeliğine yeterli derecede adapte olup olamayacağı endişesidir. Kopenhag Kriterleri çer-

²⁵ Commission of The European Communities, *Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009*, Brussels, 5.11.2008, [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008_\(04.01.2009\)](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008_(04.01.2009))

²⁶ Nugent, *a.g.m.*, s.484-485.

çevesinde, bir ülkenin AB üyesi olabilmesi için üç grup temel kriteri karşılaması gerekmektedir. Bunlar; temelinde insan haklarına saygı olan sağlam ve demokratik bir sistemi gerekli kılan siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve başvuru sahibi ülkenin, AB'nin hukukunu ve politikalarını üstlenebilme kabiliyetidir.²⁷ Bu bakımdan bazı AB ülkelerinde Türkiye'nin bu kriterleri yerine getiremeyeceği yönünde bir düşünce hâkimdir.

İkincisi, Türkiye, katılım şartlarını yerine getirirse bile, onun üyeliğinin AB'nin hazmetme kapasitesi açısından hala bir problem olacağı yönündeki argümandır.²⁸ Türkiye'nin nüfusunun fazlalığı, ekonomik az gelişmişliği ve Müslüman bir ülke oluşu üye ülkeler üzerinde bir çekince meydana getirmektedir.²⁹ Bu çekince, AB-Türkiye arasındaki müzakere çerçevesinin üçüncü maddesinde de açıkça belirtilmiştir.³⁰ Daha önce de ifade edildiği gibi, üyelik sürecini tamamladıktan sonra Türklerin Avrupa'ya göç ederek yerleşmeleri ve mevcut işsizlik oranlarını daha da arttırmalarına yönelik kaygılar, bazı üye ülkeleri ciddi olarak endişelendirmektedir.³¹ Nitekim Alman basını, işsizlik ve göç konusunu çok önceleri,

18

OMÜİFD

²⁷ 21-22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag'da yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde AB'nin merkezi ve doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemesi kabul edilmiş, aynı zamanda adaylık için başvuran ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken "Kriterler" de belirtilmiştir. Zirve sonuç Bildirgesi için bkz. *European Council in Copenhagen, 21-22 June 1993 Conclusions of the Presidency*, http://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/co_en.pdf (15.10.2010)

²⁸ Nugent, *a.g.m.*, s. 486.

²⁹ *Turkey in Europe: More than a Promise?* Report of the Independent Commission on Turkey, September 2004, s. 19

³⁰ Müzakere Çerçeve Belgesinin 3. maddesinde "... 1993 Kopenhag Zirvesinin Sonuç Bildirgesi uyarınca, Birliğin, Avrupa bütünleşmesine ilişkin ivmesini koruyarak Türkiye'yi absorbe etme kapasitesi, hem Birliğin, hem de Türkiye'nin genel çıkarı açısından önemli bir mülahazadır. Komisyon, müzakere sürecinde bu kapasiteyi, bu üyelik koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin Konsey tarafından yapılacak değerlendirmeye esas teşkil etmek üzere, Ekim 2004 tarihli Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar Hakkında Raporda (Etki Raporu) ortaya konan tüm konuları kapsayacak şekilde izler." denilmektedir. Bkz. DPT, *Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve Diğer İlgili Belgeler*, Ankara 2005, s. 3. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/980/Türkiye%20İçin%20Müzakere.pdf (03.03.2009)

³¹ Türklerin AB ülkeleri içindeki oranı şu anda % 12 iken, bu oranın 2015'te % 14,4'e, 2025'te % 15,5'e ve 2050'de ise % 17,7'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. *Turkey in Europe: More than a Promise?* s. 33-34.

1989 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusu AB tarafından reddedildiğinde gündeme getirmiştir. Göç konusunda farklı tahminler olmakla birlikte, Türkiye'nin topluluğa girmesiyle Anadolu'dan en az 2,7 milyon Türkün daha AB ülkelerine göç edeceği tahmin edilmektedir. Her ne kadar bu oran AB ülkelerinin toplam nüfusu içinde çok önemli bir yer tutmasa bile (% 0,5), hâlihazırda çok sayıda Türkü misafir eden bazı ülkeler için ciddi sorun olabileceği öngörülmektedir. Türklerin şu an toplam AB ülkelerinin (28 ülke itibariyle) nüfusuna oranla % 12'sini oluşturmasına rağmen bu oranın 2015'te % 14,4'e, 2025'te 15,5'e, 2050 yılında ise, % 17,7'ye yükseleceği tahmin edilmektedir.³²

Üçüncüsü, Türkiye'nin AB bütçesinden alacağı mali yardımlardır. Zira Türkiye'nin, 2015 yılında AB'ye tam üye olacağı varsayımından hareketle yapılan hesaplamalara göre Türkiye, AB fonlarından (Yapısal Fonlar ve Ortak Tarım Politikası) önemli ölçüde yardım alacaktır. Örneğin, Derviş ve arkadaşlarının yaptığı hesaplamalara göre,³³ 2015 yılında AB'ye tam üye olduğu varsayıldığında, Türkiye'ye GSYİH'sının % 4'ü kadar yapısal fon tahsisi yapılacaktır. Bu da, yaklaşık sekiz milyar Euro'dur. Ayrıca Türkiye'ye Ortak Tarım Politikası gereği, dokuz milyar Euro daha verileceği ve buna diğer fonların da eklendiği varsayıldığında, AB'nin Türkiye'ye yıllık yaklaşık olarak 20 milyar Euro tutarında bir yardım yapması gerekecektir. Buna karşılık Türkiye de GSYİH'sının % 1,25'i oranında AB bütçesine katkıda bulunacaktır. 2004 yılı rakamlarına göre, bu oran yaklaşık 2 milyar Euro'ya tekabül etmektedir.³⁴ Yani, Türkiye'nin AB bütçesinden alacağı katkı yaklaşık 18 milyar Euro'dur. Başka

³² Turkey in Europe: More than a Promise? s. 33, tablo 1.

³³ Hesaplama yapılırken Türkiye'nin 2004 yılı GSYİH'sı dikkate alınmıştır. Bu rakam 2004 yılında 241 milyar euro olarak hesaplanmıştır. DPT, *Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf> (23.02.2009)

³⁴ Kemal Derviş, Daniel Gros, Michael Emerson ve Sinan Ülgen. *Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü*, Çev: Entra Dil Hizmetleri, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2004, s. 96.

bir kaynakta bu rakamın, 2015 yılı için 14-25 milyar Euro arasında değişebileceği tahmin edilmektedir.³⁵

Dördüncüsü, Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya da farklı bir rahatsızlık unsuru olarak göze çarpmaktadır. Nitekim Fransa ve Almanya, Müslüman bölgedeki istikrarsızlıklar nedeniyle, AB'nin sınırlarının İran, Irak ve Suriye'ye kadar uzanmasından rahatsızlık duymakta ve bu nedenle de Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmamaktadırlar. Görüldüğü üzere, Türkiye'nin İslami kimliği ve bulunduğu Ortadoğu coğrafyası, hem güvenlik hem de kültürel farklılık açısından Avrupa Birliği ülkelerinin bazılarını ürkütmektedir.

C. Kültürel ve Dini Kimliği İle İlgili Değerlendirmeler

Türkiye'nin üyelik süreci bağlamında, bir "Avrupa Birliği" düşüncesi kadar "Avrupa Kimliği" de tartışılmaktadır. Özellikle Türkiye'nin müzakerelere başlanmasıyla bu tartışmalar daha da belirginleşmiştir. Türkiye'nin kültürel farklılığı ve bunun yanında Müslüman bir ülke olması, birçok AB ülkesi için olumsuz bir faktör olarak algılanmaktadır. Biz burada konu ile ilgili olumlu ve olumsuz değerlendirmelere yer vererek, konu hakkında kendi düşüncelerimizi de ortaya koymaya çalışacağız.

Olumlu Değerlendirmeler: Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği üzerine kaleme alınan bir bağımsız komisyon raporunda, Türkiye'nin birliğe dahil edilmesinin önemli fırsatlar sunacağı ileri sürülmektedir. Bu komisyon raporuna göre, Türkiye'nin birliğe üye olarak kabulü her şeyden önce topluluğun kapalı bir "Hıristiyan Kulübü" olmadığını kanıtlamış olacaktır. Böylece birliğin tabiatının, her türlü farklılığı destekleyen, özgürlük, demokrasi, hukuk ve insan haklarına saygı gibi ortak değerlere bağlı, kapsayıcı ve toleranslı bir topluluk olduğu açıkça ortaya konulmuş olacaktır. Yine böyle bir kabul, bir taraftan "Medeniyetler Çatışması" tezini savu-

³⁵ Konrad Lammers, "The EU and Turkey-Economic Effects of Turkey's Membership", *Intereconomics*, vol: 41, no: 5, September 2006, s. 285; Ayrıca farklı kaynaklarda farklı hesaplamalara da rastlanmaktadır. Bkz. Emine Bilgili, "Türkiye'nin Üyeliğinin Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, Yıl: 2006, s. 76.

nan kişilerin, diğer taraftan da fanatik Müslüman grupların dışlayıcı ve düşmanca tavırlarını boşa çıkararak, Batı ile İslam dünyası arasında gelecekte paha biçilmez bir rol oynayacaktır.³⁶

Ayrıca, her ne kadar Türkiye'deki laiklik uygulamalarına bazı itirazlar ileri sürülse de aslında ülkenin bu siyasal ve hukuki yapısı da AB-Türkiye ilişkileri açısından önemli bir durumdur. Zira İslam ülkeleri arasında tek laik ülke Türkiye'dir. Komisyon, 2009 yılında yayınladığı ikinci raporunda Türkiye'nin bu laik yapısına vurgu yapmış ve ülkede yapılan kamuoyu yoklamalarında, nüfusun sadece % 10 gibi küçük bir kısmının şeriat yasalarına göre yaşamak istediğinin tespit edildiğini belirtmiştir.³⁷ Tüm bu modern ve çağdaş gelişmelerin bir sonucu olarak, Türkiye'nin başarılı bir şekilde AB'ye üye olması, İslam'ın demokrasiyle uyuşabileceğinin de bir kanıtı olacağı gibi, dini inanç ve geleneklerle modern toplumların kabul ettiği evrensel prensiplerin uyuştuğunu da diğer İslam ülkelere göstermiş olacaktır.³⁸

Son olarak, Türkiye'nin üyeliği, diğer İslam ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kurmak isteyen AB'nin etkisinin yayılmasına hizmet edebilirken, "ılımlı İslam"ı da cesaretlendirmiş olacaktır. Bu, sadece AB'nin Ortadoğu ülkeleriyle değil aynı zamanda kendi içinde barındırdığı Müslüman toplumla da hoşgörüyü dayalı çokkültürlü bir barış ortamının tesisi açısından önemli bir açılım olacaktır.³⁹ Ayrıca, insan hakları ve azınlıkların korunmasını temel ilke olarak benimsemiş bir AB'nin, savunduğu bu değerler bağlamında kendisiyle de barışık olduğunu göstermesi bakımından Türkiye'nin üyeliği önemli bir göstergedir.

Olumsuz Değerlendirmeler: Her ne kadar bağımsız Komisyon raporunda Türkiye'nin dini ve kültürel kimliği bir engel ya da tehdit olarak değil, aksine bir fırsat olarak değerlendirilse de, Türkiye'nin üyeliğini bu açıdan

³⁶ Turkey in Europe: More than a Promise?, s. 16.

³⁷ *Avrupa'da Türkiye: Kısır Döngüyü Kırmak*, Bağımsız Türkiye Komisyonu İkinci Raporu, Eylül 2009, s. 36.

³⁸ Turkey in Europe: More than a Promise? ss. 16-19.

³⁹ Derviş ve Diğerleri, *a.g.e.*, s. 67.

halen ciddi bir sorun olarak görenlerin sayısı da oldukça fazladır. Zira son zamanlarda AB ülkelerinde dini inanç ve değerler konusunda ciddi düşüşler görülse bile, yine de AB'nin şekillenmesinde Hıristiyanlık değerlerinin önemli bir faktör olduğu inkar edilemez bir gerçektir.⁴⁰ Esasın- da başlangıçta topluluğun amacı, komünizm ile başa çıkmak ve işbirliği içinde Avrupa'nın refahını sağlamak⁴¹ idiyse de gelinen noktada, AB'nin başlangıçtaki amaçtan farklı olarak komünizmle mücadele yerine İslam'la mücadele etme noktasına taşınmış olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin üyeliği de bu açıdan sorgulanmaktadır. Buna göre, Türkiye'yi AB üyesi yapmak, İslam'a Avrupa'da daha fazla yer vermek olarak telakki edilmektedir. Nitekim Türkiye'nin Birliğe üye olması halinde AB içindeki Müslüman nüfusun oranı % 3'ten % 20'ye çıkacaktır. Bazı üye ülkeler -ki bunların başında Almanya gelmektedir- bu durumun Avrupa'nın baskın Hıristiyan mirasına ve kimliğine zarar vereceğini düşünmektedirler.⁴² Bu bağlamda Avrupa'daki en etkili muhalefet, Hıristiyan Demokratlardan gelmektedir. Nitekim Alman Hıristiyan Demokratlar 1997 yılında din farklılığı konusundaki çekincelerini çok açık bir biçimde dile getirerek, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmışlardır.⁴³ Aynı yıl, AB'nin genişlemesi hakkında Belçika'da yapılan Avrupa Hıristiyan Demokratlar Zirve Toplantısı sonunda, medeniyet farklılığından dolayı Türkiye'nin AB'ye üye olamayacağı deklare edilmiştir. Bu toplantıya yedi Avrupalı Hıristiyan Demokrat Parti lideri katılmıştır.⁴⁴ Yedi farklı ülkeden liderlerin katıldığı bu toplantı aslında Avrupa'nın Türkiye'nin üyeliğine bakışını da ortaya koymaktadır. Bunun dışında Alman Hıristiyan Demokratlar Meclis Gru-

22

OMÜİFD

⁴⁰ Avrupa'da kiliseye devam konusunda yaşanan gelişmeler hakkında geniş bilgi için bkz. Grace Davie, "Is Europe an Exceptional Case?" *State and Religion in Europe: Legal System, Religious Education, and Religious Affairs*, 9-10 December 2006, International Symposium, İstanbul, s. 23-24; Carin Laudrup, "A European Battlefield: Does the EU Have a Soul? Is Religion in or Out Place in the European Union?" *Religion, State and Society*, vol: 37, no: ½, March-June 2009, s. 57.

⁴¹ Aktay, *a.g.m.*, s. 99-100.

⁴² Nugent, *a.g.m.*, s. 489.

⁴³ Ümit Özdağ, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Jeopolitik İnceleme*, ASAM Yay., Ankara 2003, s. 24; Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Vıpaş Yay., Bursa 2001, s. 13.

⁴⁴ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yay., 5. Baskı, İstanbul 1998, s. 490.

bu Başkanı Wolfgang Schaeuble, Mainz kentinde iş adamlarına yaptığı bir konuşmada, Müslüman Türkiye'nin AB'ye asla üye olamayacağını açıkça söylenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Schaeuble, 1995 yılındaki Davos toplantısında bu fikirlerini daha da açık bir biçimde ifade etmiştir.⁴⁵ Ayrıca dönemin Fransa devlet başkanı olan Giscard d'Estaing, 1989 yılındaki Avrupa Parlamentosu seçimleri sırasında yaptığı bir televizyon konuşmasında, Türkiye'yi dost bir devlet olarak nitelerken, Roma Antlaşmasında yer almamış olsa bile Türkiye'nin din farklılığından dolayı Topluluğa üye olamayacağını savunmuştur.⁴⁶ Bu görüş, 2007 yılında Fransa Cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan Nicolas Sarkozy ve 2005 yılında göreve gelen Alman Başbakanı Angela Merkel tarafından da sık sık dile getirilmekte ve Türkiye'ye tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık teklifi sunulmaktadır. Jean Quatremer, *Libération*'da kaleme aldığı bir makalesinde, Sarkozy'nin kapalı kapılar ardında Türkiye'nin adaylığına karşı çıkmasının nedeni olarak Müslüman kimliği gösterdiğini belirtmektedir.⁴⁷ Burada her ne kadar açıkça belirtilmese de, bilinçaltında Avrupa medeniyetinin sınırlarının belirlenmesinde "din" gizli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ise, Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezini doğrular bir nitelik taşımaktadır. Zira Huntington, dünyanın medeniyetlere ayrılırken, artık soğuk savaş sırasında olduğu gibi birinci dünya, ikinci dünya ve üçüncü dünya şeklinde değil, kültür ve medeniyet terimleri kullanılarak sınıflandırılacağını ileri sürmüştür.⁴⁸

Elbette dini ve kültürel farklılık pek çok Avrupalıyı düşündürmektedir. Türkiye'nin birliğe girişi hızlandıkça ve gerçekleşmeye doğru gittikçe, AB politikalarıyla Türkiye ilişkileri arasında iki konu daha ciddi biçimde gün yüzüne çıkmaktadır. Birincisi, liberal siyasi değerler, diğeri ise, Hıristiyan kültürü meselesidir. Bunlardan ilki, Avrupa kimliğinin

⁴⁵ Bkz. Karluk, *a.g.e.*, s. 483.

⁴⁶ Karluk, *a.g.e.*, s. 368.

⁴⁷ Jean Quatremer, "Sarkozy et les musulmans", *Libération*, 19.11.2007; Ayrıca bkz. Deniz Altınbaş, "Türkiye AB İlişkilerinde Sarkozy Fransa'sı Faktörü", <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=3588> (14.10.2010)

⁴⁸ Bkz. Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, Summer 1993, ss. 22-49.

seküler devlet kurumlarına dayalı ve din özgürlüğüne saygı esası üzerine bina edilmiş olmasıdır. Bu bakış açısına göre, sadece liberal değerler, anlaşma temelli meşruluğa sahiptir (treaty-based legitimacy). Ancak birlikle ilgili anlaşma maddelerine bakıldığında, bu anlaşmalar barış ve özgürlükten, demokrasinin geliştirilmesi ve insan haklarından, temel haklardan, hukuktan ve insan haklarının korunmasından bahsederken, Avrupa Hıristiyan kültürüne yönelik her hangi bir referansın olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye birliğe giriş şartlarını yerine getirdiğinde, onun birliğe girmesinde her hangi bir sorun olmayacaktır.

İkincisi ise, Avrupa'nın Hıristiyan mirasına dayalı kimlik meselesidir. Şüphesiz Hıristiyanlık, "Avrupalılık" kimliğinin en belirleyici öğelerinden birisidir.⁴⁹ Bunun 2000 yıllık bir tarihi kökeni olduğu kadar, son çeyrek asırda meydana gelen bir takım olaylar da bunu güçlendirmiştir. Örneğin Sovyetlerin dağılması, AB'nin genişleme süreci, yükselen milliyetçilik ve ırkçılık akımları da Avrupa'nın kimliği üzerine önemli tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Öteden beri sosyal ve siyasi oluşumlar kendilerini "öteki" karşısında konumlandırabilmek için Hıristiyanlığı önemli bir dayanak noktası olarak kullanmışlar, çoğu zaman kendi meşruiyetlerini Batının Hıristiyan mirası ile temellendirmeye girişmişlerdir.⁵⁰ AB'nin Hıristiyan kültürüne dayandığını ileri sürenler, Avrupa değerlerinin köklerinin dini mirasta olduğunu, bu yüzden de, bu değerleri benimsemeyen ve paylaşmayan ülkelerin üye olmalarının mümkün olamayacağını ileri sürmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin üyeliğine özel bir üyelik temelinden yaklaşılmalıdır, aksi takdirde tam bir

24

OMÜİFD

⁴⁹ Nitekim Papa 2. Jean Paul'un ölümünün ardından 2005 yılında Papalık koltuğuna oturan ve Papa 16. Benedict adını alan Joseph Ratzinger, "Avrupa Birleşmesinin fikir babaları, II. Dünya savaşıdan sonra, Hıristiyanlığın ahlaki mirası ile Aydınlanmanın ahlaki mirasının uyuşan temel ilkelerinden hareket etmişlerdir." Sözüyle Avrupa Birliği'nin temelinde Hıristiyan mirasının bulunduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Bkz. Joseph Ratzinger, *Avrupa: Dayandığı Düşüncelerin Dünü ve Bugünü*, Çev: Nilüfer Uğur Dalay, Gendaş Yayınları, İstanbul 2005, s. 38.

⁵⁰ Bülent Şenay, "Avrupa Birliği'nin Dini Kimliği ve Avrupa'da Dinler: Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve İslam", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 11, sayı: 1, 2002, s. 126-127.

üyelik AB ülkeleri içinde kültürel bir çarpışmayı ve medeniyetler çatışmasını doğuracaktır.⁵¹

Türkiye'nin birliğe girişinin Avrupa'nın Hıristiyan mirasına zarar vereceği düşüncesi aslında "öteki"leştirilmiş bir Türkiye algısından kaynaklanmaktadır. Şüphesiz "Öteki" farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanır. Ancak uluslar arası ilişkilerde "Öteki" düşman olarak bile tanımlanabilmektedir. Avrupahlaşma temelinde "Öteki", Doğulu ve Türkler anlamına gelmektedir. Türkler ise, Neumann ve Welsh'e göre, "Hıristiyanlığa günahlarından dolayı zulmetmek için Tanrı tarafından gönderilen menhus bir güçtür."⁵² Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki, Avrupa halen 1683 Viyana Kuşatmasını yaşamaktadır.

Vatikan da dahil olmak üzere⁵³ pek çok dini grup ve siyasetçi gibi, dini gruplar da AB Anayasasına din ve Tanrı'nın dahil edilmesi için baskı yapmış, ancak onların bu gayreti bir sonuç vermemiştir. Bu baskılara rağmen 29 Ekim 2004'de Roma'da Türkiye'nin de dahil olduğu 25 AB ülkesi, hazırlanan Avrupa Anayasa taslağına Hıristiyanlığa ilişkin her hangi bir referansı dahil etmemiştir. Bu da şu anlama gelmektedir: AB resmi olarak kendisini dini bir kriterle tanımlamamaktadır.⁵⁴

AB'nin Türkiye'nin üyeliğine yönelik bu tür yaklaşımlarına daha pek çok örnek verilebilir. Ancak burada örneklerle konuyu uzatmak yerine, makalenin de başlığını oluşturan şu ciddi soruyu sorup cevaplandırmak gerekmektedir. Gerçekten de Türkiye'nin mevcut kültürel ve dini kimliği AB açısından bir tehdit mi yoksa bir fırsat mıdır? Elbette böyle bir soruya yalın bir cevap vermek mümkün değildir. Zira meselenin yaklaşık bin

⁵¹ Nuria Font, "Why the European Union Gave Turkey the Green Light," *Journal of Contemporary European Studies*, vol 14, no 2, August 2006, s. 205.

⁵² Iver B. Neumann and Jennifer M. Welsh, "The Other in European Self-Definition: An Addendum to the Literature on International Society," *Review of International Studies*, vol. 17, issue: 4, 1991, ss. 330-333.

⁵³ Papa 16. Benedict'in Avrupa'nın kültürel mirasının temellerinde Hıristiyan düşüncesinin bulunduğu yönündeki görüşleri için bkz. Joseph Ratzinger, *Avrupa: Dayandığı Düşüncelerin Dünü ve Bugünü*, Çev: Nilüfer Uğur Dalay, Gendaş Yayınları, İstanbul 2005.

⁵⁴ Zeki Kütük, "Turkey and European Union: The Simple Complexity", *Turkish Studies*, vol: 7, no: 2, June 2006, s. 282.

yıldır tarihi kökenleri olduğu kadar, günümüzde de dini ve kültürel öğelerin ötesinde daha pek çok siyasi, ekonomik, jeopolitik vs. nedenleri vardır. Ancak meseleye objektif olarak bakıldığında, AB açısından Türkiye'nin katılımının bir tehdit unsuru olarak değil, fırsat olarak görmek daha doğru bir yaklaşımdır. Bunun birkaç önemli nedeni vardır.

Her şeyden önce Türkiye ve bu ülkede yaşayanlar batı kültürüne uzak ve yabancı değillerdir. Zira Türkler, tarihleri boyunca çok geniş bir coğrafyada yaşadıklarından çok farkı din ve kültürlerle karşılaşmışlardır. Yine tarihi bağlamda, dünyanın en önemli ticaret yollarının Türk devletlerinden geçmiş olması, onların yine farklı din ve kültürlerle mensup sataknârlarla ve insanlarla karşılaşmasına imkan tanımıştır. Ayrıca Türkler, tarihleri boyunca Orta Asya'dan Orta Doğuya ve Anadolu'dan Balkanlara kadar genellikle çok millîti, çok kültürlü ve çok dinli toplumlarda yaşamışlardır. Bu çoğulcu çevre onları diğer din mensuplarına karşı toleranslı ve bir dereceye kadar da çoğulcu tutum ve davranışlar elde etmelerine imkan sağlamıştır. Geçmişte kazanılan bu tutum ve davranışlar günümüzde de halen devam etmektedir. Bugün Batı dünyasının son elli yılda sahip olduğu bu çoğulcu toplum yaşamına Türkler, bin yıldan beri alışık olup, bu konuda dünya ülkeleri arasında en geniş tecrübeye sahip ender milletlerden birisidir. Bu birlikte yaşama kültürünün izlerini bugün Anadolu'nun çeşitli yörelerinde görmek mümkündür. Türkiye bugün pek çok Batılı için önemli ziyaret merkezlerini içinde barındıran pek çok kültürel mirasa da ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla farklı bir kültür ve medeniyetle yaşama noktasında Batıların Türklerle her hangi bir sorun yaşaması uzak bir ihtimal olarak görülmektedir.

İkinci olarak, İslam medeniyetinin bir parçası olarak Türklerin dini anlayışı radikal dışlayıcılıktan ziyade, Marchall Hodgson'un da belirttiği gibi, "kapsayıcı" (inclusive) bir özelliğe sahiptir.⁵⁵ Bunun temelinde yatan sebep ise Türk kültür ve medeniyetinin tek tip bir toplum yaratma çabası olmaksızın daima diğer din ve kültürlerin uygun unsurlarıyla işbirliği

⁵⁵ Marshall Hodgson, *The Venture of Islam: Conscience and History in a World of Civilization*, Chicago: University of Chicago Press, 1974'ten aktaran, Aktay, *a.g.m.*, s. 103.

yapma düşüncesi ile Türk dindarlığının genellikle çok daha toleranslı ve çoğulcu karakter taşıyan tasavvufi anlayışa dayalı olmasıdır. Türklerin İslamlaşmasında önemli bir yere sahip olan Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mevlana Celaleddin-i Rumi ve Muhyiddin İbn Arabî gibi büyük mutasavvıflar Anadolu'da yaşamış olup, Anadolu'nun tarihinde, kültüründe ve özellikle de dini anlayışında önemli etkiler yapmışlardır.⁵⁶ Bu konuda onların görüşleri o kadar evrensel bir nitelik arz etmektedir ki, günümüzde çoğulcu anlayışı benimsemiş Batılı ilim adamları, onların görüşlerinden yararlanmakta ve eserlerinden alıntılar yapmaktadırlar.⁵⁷ Dolayısıyla yukarıdaki örneklerden de hareketle Türkler için birlikte yaşama konusunun bir sorun oluşturmayacağı açıkça söylenebilir.

Üçüncü olarak, Türkiye daha önce de belirtildiği gibi, tüm İslam ülkeleri içinde halkı Müslüman olan tek laik ülkedir. Dolayısıyla Batı ülkelerindeki kadar olmasa bile, laiklik ilkesinin gereği olarak, sosyal ve kurumsal bir yapı olmaktan öte, Türkiye'de din, daha çok bireysel temelli bir yaşam biçimidir. Yine laiklik ilkesinin bir gereği olarak, devlet tüm dinlere eşit davranmak zorunda olup, din özgürlüğünün de teminatıdır. Diğer Müslüman ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye'deki radikal Müslümanların sayısı son derece azdır. Elbette bunda daha önce saydığımız faktörler rol oynadığı gibi, ülkemizdeki dini eğitimin de önemli bir yeri vardır. Zira ülkemizdeki din eğitimi, her hangi bir mezhebin savunuculuğunu yapmak yerine, Mezheplerüstü bir yaklaşımla, doğrudan Kur'an ve Sünnet temelli din öğretimine dayanmakta olup, Kur'an'ın özünde var olan dini özgürlük ve dini çoğulculuk anlayışına dayanmakta ve bu doğrultuda bireyler yetiştirmektedir.

Dördüncü olarak, Türkiye'nin birliğe dahil edilmesinin AB'ye ekonomik, siyasi ve jeopolitik faydalarının yanında, İslam ülkeleriyle işbirliği yapması açısından da önemli katkılar sağlayacağı açıktır. Zira Türkiye,

⁵⁶ Cafer S. Yaran, "İbn Arabi, Mevlana ve Yunus Emre'ye Göre 'Öteki'nin Durumu," Cafer Sadık Yaran, ed. *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, Kaknüs Yay., İstanbul 2001, ss. 307-350.

⁵⁷ Bkz. John Hick, *An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent*, London: Macmillan, 1989, s. 233.

hem dini ve kültürel hem de tarihsel açıdan İslam ülkeleriyle yakın bir ilişki içerisinde. Ancak diğer taraftan da son 150-160 yıldır izlediği politika gereği Türkiye, Batı ile ilişkilerini geliştirmekte ve Batılılaşma çabalarının bir sonucu olarak, onun pek çok değerini de hali hazırda içselleştirmiş durumdadır. Dolayısıyla, Türkiye AB ülkeleriyle İslam ülkeleri arasında bir aracı rolü de oynayabilir. Böyle bir aracılık, hem İslam-Batı ilişkilerinin geliştirilmesi açısından hem de Batıyı yakından ilgilendiren bölge barışı açısından son derece önemli bir kazanım olacaktır.

Beşinci olarak da genelde Batı, özelde ise AB kendisini dünyaya çoğulcu, demokratik, insan haklarına saygılı bir topluluk olarak tanıtmaktadır. Eğer topluluk bütün bu değerleri ilke olarak benimsemiş ve bunları savunuyorsa, o halde, teoride mevcut olan durumun pratikle de uyuşması gerekmektedir. Örneğin bu konuda ABD ve Kanada çok kültürlü bir toplum olup, çok kültürlü bir toplumunun gerekliliklerini de yerine getirmektedir. AB ülkeleri de eğer bu evrensel değerleri benimsediklerini ilan ediyorlar ve bu değerleri diğer dünya ülkelerine de yaymak istiyorlarsa, Türkiye gibi farklı din ve kültüre sahip bir ülkeye kapılarını açmak durumundadır. Zira gerçek anlamda dünya barışı böyle kazanılır.

Yukarıda ileri sürülen tüm bu olumlu argümanlara rağmen AB ülkelerinin Türkiye'yi kendi içine dahil etmek istememesi, sadece geleceğe yönelik tasarımlarla değil, aynı zamanda tarihi tecrübelerin, medyanın ve bazı marjinal dini ve siyasi grupların etkisi ile de açıklanabilir. Ancak meseleye biraz da öz eleştiri yaparak kendi açımızdan baktığımızda burada İslam ile AB ülkelerinde ve ülkemizde yaşayan Müslümanların Müslümanlıklarını da sorgulamak gerekmektedir. Kanaatimizce, meseleye ön yargılardan uzak ve objektif olarak bakan hiçbir Batılı'nın İslami değerlere karşı çıkacağı düşünülemez. Zira İslam, çağlar üstü bir din olarak, bugün Batının savunduğu pek çok fikri zaten özünde barındırmaktadır. Demokrasi, insan hakları, kadın hakları, dini inanç ve düşünce özgürlüğü gibi evrensel değerleri diğer sistemlerden çok daha açık bir şekilde savunduğu gibi, hem fert hem de toplum olarak birlikte ve huzur içinde yaşamının da kurallarını tesis etmiştir. Peki, o zaman niçin Batıda

bir Müslüman ya da İslam korkusu ve tereddüdü vardır? Türkiye açısından bakıldığında buradaki temel sorun, ne AB ülkelerinde yaşayan Müslüman Türklerin ne de Türkiye’de yaşayan Müslümanların gerçek anlamda İslam’ı temsil edememeleridir. Gerek AB ülkelerindeki gerekse Türkiye’deki halkın fakirliği, eğitim ve öğretim seviyelerinin düşüklüğü, yetişmiş kalifiye insanın azlığı, iş ahlakı, birtakım töresel uygulamalar vs. tüm bunlar haklı olarak AB ülkelerini ve halklarını endişelendirmektedir. Dolayısıyla burada gerçek İslam ile İslam’ı din olarak kabul eden Müslümanların yaşadığı İslam’ı birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bu noktada Lewis’in, “sorun İslam’ın Müslümanlara ne yaptığı değil, Müslümanların İslam’a ne yaptığıdır” şeklindeki tespitine katılmamak mümkün değildir. Kanaatimizce gerek AB ülkelerindeki Türkler gerekse Türkiye’deki Türkler, İslam’ı gereği gibi yaşadıklarında, dini ve kültürel değerlerin her hangi bir sorun oluşturması söz konusu olmayacaktır.

Sonuç olarak, AB-Türkiye ilişkileri açısından dinin sanıldığı gibi bir “tehdit” unsuru değil, aksine bir “fırsat” olduğu söylenebilir. Zira dünya genelinde yaşanan gelişmelere bakıldığında, gelecekte “Medeniyetler Çatışması” yerine “Medeniyetler İttifakı” projesinin hayat bulması ve barışçıl ve yaşanılabilir bir dünyanın oluşturulması daha gerçekçi görünmektedir. Böyle bir oluşumda AB’nin dünyanın diğer oluşumlarından soyutlanabilmesi düşünülemez.

D. Sonuç

AB-Türkiye ilişkileri açısından bir değerlendirme yapıldığında, 35 yıllık bir dönemi kapsayan genişleme sürecinde AB, 21 ülkeyi tam üye sıfatıyla bünyesine dahil ederken, AET’nin kuruluşundan bir yıl sonra, 1959’da üyelik başvurusu yapan Türkiye’ye bu ülkeler arasında yer vermemiştir. 1963 yılında Ankara Antlaşması ile hukuken başlayan tam üyelik süreci, 1996 yılında Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesi ile ekonomik açıdan yeni bir boyut kazanmıştır. Siyasi açıdan, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi, adaylık statüsünün verilmesi bakımından önemli bir aşama olurken, 2005 yılındaki Brüksel Zirvesi ise, tam üyelik müzakerelerine başlanma kararının alınması bakımından bir dönüm noktası olmuştur.

2005 yılındaki Brüksel Zirvesinin ardından Türkiye'nin AB üyeliği konusu ciddi bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalarda bazı çevreler, Türkiye'nin AB üyeliğine olumlu bakarken, bazıları olumsuz tepkiler vermektedirler. Bu olumlu ve olumsuz tepkiler, hem AB üyesi ülkeler tarafından hem de Türkiye'deki bazı çevreler tarafından dile getirilmektedir. Türkiye'nin ekonomik yapısının AB standartlarında olmayışı, demografik olarak çok genç bir nüfusu barındırması sebebiyle Avrupa'da işsizliği artıracığı, demokrasi ve insan hakları konusundaki bazı eksiklikler ile ağırlıklı olarak Müslüman kimliğe sahip olması, AB içindeki bazı çevreler tarafından bir olumsuzluk olarak algılanmaktadır. Tam tersi bir düşünceye sahip olan çevrelerde ise, Türkiye'nin ekonomik açıdan potansiyel bir güç olduğu, genç nüfusunun Avrupa'nın yaşlanan gelecek nüfusu açısından önemli olduğu ve Müslüman kimliğinin de, AB için bir tehdit değil, zenginlik olarak görülmesi gerektiği yönünde değerlendirmeler yapılmakta ve Türkiye'nin üyeliğine destek verilmektedir. Esasında Türkiye'nin mevcut dini ve kültürel kimliği AB açısından bir tehdit unsuru olarak görülmemelidir. Meseleye ön yargılardan uzak ve derinlemesine bakılırsa, mevcut kültürel ve dini kimliği ile birlikte bir AB-Türkiye birlikteliği, İslam ve Batı arasında da bir köprü görevi görebileceği gibi, İslam ülkeleri ile AB ülkeleri arasındaki ilişkilere ekonomik ve siyasi açıdan önemli katkılar sağlayabilir.

30

OMÜİFD

AB ile yürütülen müzakerelerde, Türkiye'nin kültürel ve dini kimliği tabi ki tamamen yok sayılamaz. Ancak bu kimliği, tarihten gelen bazı olumsuz yaşantıları hafızalarda canlı tutmak yerine, tarihten dersler çıkararak günümüz dünyasının ihtiyaç duyduğu barış ortamının tesisinde önemli bir enstrüman olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Nitekim bu süreçte, geçmişte yaşanan salt bazı olumsuz olaylar üzerinden bir değerlendirmeye gitmek, akıl ve mantıktan ziyade duygusallığa prim vermek olur ki, bu da ne Türkiye'nin ne de AB'nin yararına olacak bir durumdur.

AB ve Türkiye'deki bazı çevrelerde, Türkiye'nin AB üyeliği konusu her ne kadar olumsuz bir şekilde algılanmakta ise de, Kopenhag siyasi

kriterleri bağlamında Türkiye’de, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler ile dini inanç ve özgürlükler alanında ve din eğitimi uygulamalarında yapılacak düzenlemeler de geleceğin daha güçlü ve demokratik Türkiye’sinin inşasında önemli olacağı gibi AB’ye üyelik sürecinde elini de güçlendirecektir. Sonuç olarak Türkiye’nin dini ve kültürel kimliğinin, AB-Türkiye ilişkilerinde bir tehdit ya da engel değil, aksine bir imkan ve fırsat olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Acar, Mustafa. *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Ekonomik ve Siyasal Analiz*. Orion Yayınları, Ankara 2006.

_____. Mustafa. “Avrupa Birliği Üyeliği’ne Tepkiler: Türkiye’nin Daha İyi Bir Alternatifi Var mı?”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt: 2, Sayı: 2, ss.

_____. Mustafa. “Sihirli Anahtar Terminatöre Karşı: Avrupa Birliği Nedir, Ne Değildir?”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2001, ss. 111-126.

ABHaber.com (12.11.2004 tarihli) “CDU’lu Volker Rühe: ‘15 yıl sonra eğitimli Türkleri almak için yalvaracağız’”, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=1741> (27.02.2009)

Aktay, Yasin. *European Values and the Muslim World: Turkish Cases at the European Court of Human Rights*, *Global Change, Peace and Security*. vol: 20, no: 1, February 2008, ss. 99-108.

Allen, Chris. “Islamophobia and its Consequences”, *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*. Eds: Samir Amghar, Amel Boubekeur and Michael Emerson, Center for European Policy Studies, Brussels, 2007, ss. 144-167.

Allen, Christopher and Jorgen Nielsen, *Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001*. European Monitoring Center on Racism and Xenophobia 2002.

Altınbaş, Deniz. “Türkiye AB İlişkilerinde Sarkozy Fransa’sı Faktörü”. <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=3588>

Amiriaux, Valerie. “The Headscarf Question: What is Really Issue?”, *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*. Eds: Samir Amghar, Amel Boubekeur and Michael Emerson, Center for European Policy Studies, Brussels, 2007, ss. 124-143.

Avrupa'da Türkiye: Kısır Döngüyü Kırmak. Bağımsız Türkiye Komisyonu İkinci Raporu, Eylül 2009.

Bilgili, Emine. "Türkiye'nin Üyeliğinin Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 15, Sayı: 2, Yıl: 2006, ss. 61-80.

Bozkurt, Veysel. *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Vipaş Yayınları, Bursa 2001.

Canatan, Kadir ve Özcan Hıdır (Ed). *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Eskiye Yay., İstanbul 2007.

Choudhury, Tufyal. "Muslim and Discrimination", *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*. Eds: Samir Amghar, Amel Boubekeur and Michael Emerson, Center for European Policy Studies, Brussels, 2007, ss. 77-106.

Commission of The European Communities, *Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009*. Brussels, 5.11.2008, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008. (04.01.2009)

Davie, Grace. "Is Europe an Exceptional Case?" *State and Religion in Europe: Legal System, Religious Education, and Religious Affairs*. 9-10 December 2006, International Symposium, İstanbul, ss. 23-33.

32

OMÜİFD

Derviş, Kemal, Daniel Gros, Michael Emerson ve Sinan Ülgen. *Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü*. Çev: Entra Dil Hizmetleri, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2004.

DPT, "Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve Diğer İlgili Belgeler". Ankara 2005. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/980/Türkiye%20İçin%20Müzakere.pdf (03.03.2009)

DPT, "Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri". <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf> (23.02.2009)

Erdenir, Burak. "The Future of Europe: Islamophobia?", *Turkish Policy Quarterly*. Vol: 4, Number: 3, 2005, ss. 31-41.

European Council in Copenhagen, 21-22 June 1993 Conclusions of the Presidency, http://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/co_en.pdf (15.10.2010).

Font, Nuria. "Why the European Union Gave Turkey the Green Light", *Journal of Contemporary European Studies*. vol: 14, no: 2, August 2006, ss.197-212.

Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Allen Lane The Penguin Press, 1994.

Göle, Nilüfer. *İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa*. çev. Ali Berktaş, Metis Yayınları, İstanbul 2009.

- Hick, John. *An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent*. London: Macmillan, 1989.
- <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=41500&l=1> (23.02.2009)
- http://www.refdag.nl/nieuws/europa_telt_ruim_53 mln_muslims_1_213007 (11.10.2010)
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11
- Huntington, Samuel P. "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*. vol. 72, no. 3, Summer 1993, ss. 22-49.
- Karlık, Rıdvan. *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Beta Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1998.
- Köylü, Mustafa. *Dünya Dinlerinde Ahlak*. DEM Yayınları, İstanbul 2010.
- Kubicek, Paul. "The Earthquake, the European Union and Political Reform in Turkey", *Mediterranean Politics*. vol: 7, no: 1, ss. 1-18.
- Kütük, Zeki. "Turkey and European Union: The Simple Complexity", *Turkish Studies*. vol: 7, no: 2, June 2006, ss. 275-292.
- Lammers, Konrad. "The EU and Turkey-Economic Effects of Turkey's Full Membership", *Intereconomics*, vol: 41, no: 5, September 2006, ss. 282-287.
- Laudrup, Carin. "A European Battlefield: Does the EU Have a Soul? Is Religion in or Out Place in the European Union?" *Religion, State and Society*. vol 37, nos ½, March-June 2009, ss. 51-63.
- Lewis, Bernard. *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Marranci, Gabriele. "Multiculturalism, Islam and the Clash of Civilisations Theory: Rethinking Islamophobia", *Culture and Religion*. vol: 5, no: 1, 2004, ss.105-117.
- Michaels, Adrian. "Muslim Europe: The Demographic Time Bomb Transforming Our Continent", *Telegraph*. 08.08.2009.
- Muenz, Rainer. "Migration Information Source: Europe: Population and Migration in 2005", *Migration Policy Institute*. <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=402> (11.10.2010)
- Neumann, Iver B. and Jennifer M. Welsh. "The Other in European Self-Definition: An Addendum to the Literature on International Society," *Review of International Studies*. vol. 17, no: 4, 1991, ss. 327-348.
- Nugent, Neill. "The EU's Response to Turkey's Membership Application: Not Just a Weighing of Costs and Benefits", *European Integration*. vol: 24, no: 4, September 2007, ss. 481-502.
- Özdağ, Ümit. *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Jeopolitik İnceleme*. ASAM Yayınları, Ankara 2003.

- Quatremer, Jean. "Sarkozy et les musulmans", *Libération*. 19.11.2007.
- Ratzinger, Joseph. *Avrupa: Dayandığı Düşüncelerin Dünyü ve Bugünü*. Çev: Nilüfer Uğur Dalay, Gendaş Yayınları, İstanbul 2005.
- Şenay, Bülent. "Avrupa Birliği'nin Dini Kimliği ve Avrupa'da Dinler: Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve İslam", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. cilt: 11, sayı: 1, 2002, ss.121-166.
- Taşpınar, Ömer. "Europe's Muslim Street". *Brooking Institution*, March 2003; http://www.brookings.edu/opinions/2003/03middleeast_taspinar.aspx (10.10.2010)
- The Economist*. 5 February 2004.
- Treaty Establishing a Constitution for Europe, *Official Journal of the European Union*. C 310, 16 December 2004.
- Turkey in Europe: More than a Promise?*. Report of the Independent Commission on Turkey, September 2004.
- Yaran, Cafer S. "İbn Arabî, Mevlana ve Yunus Emre'ye Göre 'Öteki'nin Durumu," Cafer Sadık Yaran, ed. *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*. Kaknüs yayınları, İstanbul 2001, ss. 307-350.

